

COMUNITATS D'APRENENTATGE COL.LABORATIU PER AL DESENVOLUPAMENT I LA INTEGRACIÓ SOCIAL A TRAVÉS DE LA RÀDIO

Ángeles Lence Guilabert
Universitat Politècnica de
València
malence@idm.upv.es

Carlos Hernández Franco
Universitat Politècnica de
València
cherman@dcom.upv.es

Resum

En el marc de les activitats d'Educació en Cooperació per al Desenvolupament de la Universitat Politècnica de València (UPV) i gràcies al Programa 2012 del Centre de Cooperació al Desenvolupament (CCD), es presenta un cas pràctic de taller de ràdio en col·laboració amb el Col·legi Parroquial Santiago Apòstol, com a element d'integració d'alumnes en risc d'exclusió social, dirigit a la comunitat universitària i organitzat a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers de Telecomunicació (ETSET). L'objectiu principal de totes dues institucions col·laboradores és formar professors i estudiants en els coneixements bàsics per al muntatge i l'emissió d'una ràdio local.

1. Objectius

L'objectiu principal de les dues institucions col·laboradores (UPV i CP Santiago Apòstol) és formar professors i estudiants en els coneixements bàsics per a muntar una ràdio local i per emetre-hi programes tenint en compte el discurs del llenguatge radiofònic, i comprèn pràctiques de camp, de muntatge i d'emissió.

Els objectius generals d'aquesta formació, impartida en el curs "Com fer una ràdio local: muntatge i emissió", són:

- Adquirir coneixements per al desenvolupament d'un taller de ràdio
- Formar en l'ús de l'equipament necessari
- Formar en la gestió i la creació de continguts per a la ràdio
- Posar en valor l'entorn del col·legi i del seu entorn
- Fer més visible el barri en què es troba el col·legi, el Cabanyal, com a entorn educatiu i cultural que vol participar en la construcció de la societat, des d'una perspectiva de comunicació recíproca

Es tracta doncs d'un curs teoricopràctic que s'inscriu en el marc de la cooperació al desenvolupament i es defineix com a taller de formació de formadors. El curs comprèn 20 hores lectives i 10 hores no lectives en les quals els alumnes han de muntar un equip de ràdio, fer un treball de camp per a enregistrar un paisatge sonor i fer el muntatge de l'enregistrament per a emetre'l per ràdio.

En acabar el curs l'alumne pot formar altres grups en el muntatge d'una ràdio, crear una emissora pròpia, gravar i muntar els enregistraments, produir programes, col·laborar de forma multidisciplinària en projectes de cooperació al desenvolupament per a l'educació i la

integració social de persones amb el risc d'exclusió i, especialment, de joves amb el risc d'abandó escolar.

Els continguts del curs són els següents:

- El muntatge radiofònic i les tècniques
- Tractament de la informació i la competència digital. Coneixement i ús de les TIC per a la cerca, el tractament i la comunicació de la informació i per a la comunicació social i l'aprenentatge cooperatiu
- La comunicació radiofònica
- La ràdio com a eina pedagògica: activitats pràctiques per a adquisició de competències d'expressió oral i escrita i adquisició de competències tecnològiques
- La ràdio com a eina social integradora: el projecte Ràdio Escalante 329: origen, context (alumnat de l'aula específica de l'ESO del CP Santiago Apòstol en risc d'abandó escolar)
- Sessions pràctiques: Ràdio Escalante 329 i la UPV, tallers, col·laboració, assessorament. Projectes futurs per al desenvolupament i la consolidació de la ràdio escolar Ràdio Escalante 329

2. Integració a través de l'educació

El curs parteix d'un projecte concret que serveix de model per a estendre l'activitat a qualsevol entorn educatiu, municipal o associatiu: *Ràdio Escalante 329*, amb seu al CP Santiago Apòstol.

2.1. Context escolar

L'escola Santiago Apòstol és un centre situat entre els barris del Cabanyal i la Malva-rosa, al carrer Escalante número 329. La pràctica totalitat del seu alumnat presenta un quadre caracteritzat per precarietat socioeconòmica i cultural, marginalitat i conflictivitat familiar. En molts casos s'hi observa també un baix desenvolupament maduratiu, inestabilitat emocional, agressivitat i falta d'higiene. Tot això comporta, en general, problemes significatius en el procés d'ensenyament-aprenentatge. El centre és petit, d'una sola línia, amb escassos recursos econòmics i espais limitats. Divuit professors atenen un total de 150 alumnes.

2.2. Projecte Ràdio Escalante 329

En aquest context, Ràdio Escalante 329 (<http://www.santiagoapostolcabanyal.es/radio-escalante-329/>) és un taller de ràdio local amb seu al mateix Col·legi Santiago Apòstol, que té l'objectiu principal d'acostar el mitjà radiofònic als cicles de primària i a un grup especial de primer cicle d'ESO. El projecte cerca canalitzar els interessos dels menors i fomentar els valors socials mitjançant l'elaboració de programes radiofònics, utilitzant la ràdio com a eina per a l'expressió i la comunicació. En aquest sentit, "cal incidir des de les institucions educatives en el desenvolupament de la perspectiva crítica, de l'autonomia crítica en referència als mitjans de comunicació, tant els tradicionals (TV, premsa escrita, ràdio) com els interactius (Internet, telefonia mòbil), ja que en el nostre món parlar d'autonomia cívica i mediàtica és un element indispensable per al desenvolupament humà, per a una democràcia justa, participativa i avançada" (Gozálvez, 2012).

Gràcies a diverses donacions de mitjans tècnics i material tecnològic, al voluntariat i, especialment, als monitors del menjador de l'escola i a la motivació de l'alumnat, el taller és avui una realitat i un model a seguir en l'àmbit de l'educació per al desenvolupament i la integració social.

3. La ràdio per a la comunicació social

Si "l'establiment d'una emissora de ràdio amb programes educatius, culturals i d'informació és un mitjà idoni en cultures en què un aparell de ràdio és el mitjà de comunicació per excel·lència" (Sendra, 2012), les tecnologies de la informació i les comunicacions estan possibilitant una nova forma d'ensenyar i d'aprendre que no pot resultar aliena al món de la universitat. La política educativa universitària en la societat de la informació i del coneixement ha d'estimular la creació de sinergies entre universitats, col·lectius departamentals, investigadors i els mateixos alumnes, que comporten una millora en la qualitat i l'eficiència de l'ensenyament.

3.1. Infraestructura tècnica i creació de continguts

Per a aconseguir que una emissora de ràdio local complisca la seua comesa informativa, haurà de disposar de la infraestructura tècnica necessària per a poder llançar a l'aire els programes; un ordinador facilitarà enormement les tasques que han de dur a terme el locutor i els col·laboradors (Sussman, 1995), utilitzant aplicacions informàtiques orientades al so, algunes dissenyades per a usar-les en la radiodifusió (Hernández, 2000) o que ens permeten *automatitzar* l'emissió, per exemple ZaraRadio (Terol, 2005).

És possible descarregar, de les pàgines oficials corresponents, versions gratuïtes d'aquestes aplicacions amb vista a reduir el cost d'implementabilitat i operativitat de l'emissora. Els avantatges d'usar aquestes aplicacions són àmplies i ens permeten unes possibilitats de treball, més o menys creatives, que dotaran de professionalitat l'emissió de programes. Durant l'automatització de l'emissió amb ZaraRadio, per exemple, apareix el concepte *agendar*, cosa que facilita la planificació d'una sèrie d'*esdeveniments*, disposats en format d'àudio, que sonaran en el moment en què s'haja indicat prèviament com a falques, programes *enllaunats* realitzats en la pròpia emissora, senyals horaris, etc.

El pressupost de l'emissora escolar dependrà de manera exclusiva de la mateixa escola. Es considera que aquesta *ràdio local* té una gran repercussió social per a combatre problemes, com ara la desídia, la falta d'expectatives locals, l'absència d'interès, etc. Per això, ha de saber com aprofitar la capacitat que té per a incentivar el desenvolupament local i el nivell de formació entre els sectors de població que estan més habituats a contemplar la realitat que els envolta que la seua pròpia. L'emissora local no pot tenir un enfocament o criteri exclusivament de l'escola. Es tracta d'una ràdio de servei d'aquesta i del seu entorn... (Lloret, 2005)

En una emissora de ràdio és molt important el grup de persones que hi col·laboren, tant o més que la part tècnica. El perfil del professional radiofònic tendeix, cada vegada més, a la *multifuncionalitat*. És a dir, la predisposició general, gràcies a les TIC, és anar cap a un professional que siga capaç d'idear un programa, escriure'n el guió, gravar-lo i posar la veu al que ha creat. La dotació de continguts s'ha de plasmar en una programació sòlida. En la graella de programes s'ha de plasmar: qui som, què pretenem fer, els objectius que tenim, a qui ens volem dirigir, la nostra audiència, amb quins recursos i amb quin tipus de programació, etc. (Martí, 2000). Una programació especialitzada, per exemple, es fonamenta a oferir continguts

monotemàtics, del tipus que siguen, en una estructura de realització que permet la identificació dels oients interessats i la satisfacció immediata d'aquests (Hernández, 2004; Ramírez, 2004).

3.2. Curs “Com fer una ràdio local: muntatge i emissió”

La col·laboració entre la UPV i el CP Santiago Apòstol s'ha basat, més que en recursos materials, en recursos humans, impulsant la posada en marxa d'aquest projecte porta per títol el curs de formació permanent que s'ha impartit com a formació bàsica per a muntar una ràdio local i per a emetre programes com a eina social integradora. Aquestes activitats s'han dut a terme, en primer lloc, i per als fonaments teòrics i de maneig de materials bàsics d'enregistrament i edició, a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers de Telecomunicació i, en segon lloc, com a pràctiques de camp, de muntatge i d'emissió, a l'escola Santiago Apòstol, on té la seu *Ràdio Escalante 329*.

En el projecte han col·laborat cinc docents (dos de la UPV i tres del CP Santiago Apòstol) i tres estudiants de l'ETSET, membres de l'associació IEEE que han aportat la seua experiència en muntatges d'antenes i d'emissió local, i s'hi han matriculat alumnes de diversos àmbits, alguns amb experiència en el mitjà que volen utilitzar la ràdio com a eina col·laborativa per a la integració de persones en risc d'exclusió social.

El curs s'ha impartit durant dues setmanes, en què s'ha tractat el muntatge i les tècniques radiofòniques, i s'ha posat l'accent en la comunicació social de la informació per a l'aprenentatge cooperatiu.

El grup s'ha dividit en dos subgrups per a les pràctiques, en les quals han treballar amb alumnes del CP Santiago Apòstol, que s'han integrat en el taller de *Ràdio Escalante 329* i n'han seguit les pautes de treball: debat en classe per a triar tema, cerca d'informació sobre aquest tema, redacció del text radiofònic, gravació i muntatge.

4. Conclusions i prospectiva

Els objectius generals del curs -formació bàsica per al muntatge d'una ràdio local i per a l'emissió de programes tenint en compte el discurs del llenguatge radiofònic, amb pràctiques de camp, de muntatge i d'emissió- s'han aconseguit plenament i han sigut la base de projectes futurs, després de la posada en comú en què cada actor o actriu del curs ha relatat la seua experiència i la seua motivació per a muntar una ràdio al seu entorn: municipi, ONG, departament...

A més, el curs ha servit per a difondre el treball que es du a terme en el context radiofònic de la cooperació i, sobretot, per a formar una xarxa de persones interessades a fer ràdio com a eina pedagògica per a la integració social. D'aquesta manera, alguns dels integrants del curs participen ja en el taller de *Ràdio Escalante 329*, fet que reforça les relacions escola-universitat, i ja no solament entre professors, sinó també entre alumnes.

Les enquestes del curs demostren un alt grau de satisfacció amb aquest. Així doncs, n'és recomanable la continuïtat i una major difusió per a fer més visibles comunitats d'aprenentatge similars. De la mateixa manera, seria desitjable estendre la tasca a la ciutadania en general, a través de les associacions de veïns, agrupacions culturals, municipis petits, etc.

Bibliografia

Gozálvez, V. (2012): La Ciutadania Mediàtica: més enllà de l'aprenentatge 2.0. En: *TICs para el desarrollo/TICs i desenvolupament*, Lence, A. y Hernández, C.-A. Editors, Universitat Politècnica de València.

Hernández, C.; Terol, R. (2000): "Applying Information Technologies in a Municipal Radio Station: New Profiles and Services", *International Technologies, Education and Development Conference (INTED)*.

Hernández, C.; Rubio, J. (2004): Estudio de Propagación de la Emisora Llosa FM 107.2 de la Llosa de Ranes, Proyecto Fin de Carrera, EPSG, UPV.

Lloret, J. (2005): "Radio en Internet: Audio Streaming y Aplicaciones", *Workshop R@DIO'05 "Desde Marconi hasta la Sociedad de la Información"*, EPSG, UPV.

Martí, J. M. (2000): *De la Idea a l'Antena, Tècniques de Programació Radiofònica*, Pòrtic.

Ramírez, A. (2004): "La Radio Municipal de la Comunidad Valenciana en Internet: Relación o Flirteo", *IV Congreso de Comunicación Local*, Universitat Jaume I, Castelló.

Sendra, D. (2012): Les TIC al servei del Desenvolupament Humà. En: *TICs para el desarrollo/TICs i desenvolupament*, Lence, A., Hernández, C.-A. Editors, Universitat Politècnica de València.

Sussman, S. (1995): *Así se crean programas de radio*. Ed. Rosaljai.

Terol, R.; Giménez, S. (2005): "La Importancia de la Radio Municipal en el Corporativismo Consistorial", *V Congreso de Comunicación Local*, Universitat Jaume I, Castelló.

Qüestions i/o consideracions per al debat

És la ràdio un instrument d'integració social? Contribueix la ràdio local a la disminució de la bretxa digital? La ràdio possibilita la cultura a comunitats socialment deprimides? La ràdio pot educar *d'una altra manera*?

És possible, a través de la ràdio, un acostament *escola per a alumnes amb el risc d'abandó escolar i universitat per a enginyers*? És possible una vertadera implicació de la universitat en temes d'educació per a persones en risc d'exclusió social? Contribueix la nostra Universitat en la cooperació al desenvolupament en el seu entorn més pròxim?

El treball col·laboratiu contribueix a fer una societat més justa? Quines són les bases del treball col·laboratiu per a obtenir resultats òptims? Pot desenvolupar-se el treball col·laboratiu sense ajuda institucional?